Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

KRIMINÁLNÍ RECIDIVA V NOVÉM TRESTNÍM ZÁKONÍKU

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: doktorské studium

Autor: JUDr. Andrea Vejběrová

2011
IV. ročník SVOČ

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do IV. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla dříve publikována, nebyla vcelku ani částečně obhájena jako práce diplomová či bakalářská a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

V Praze dne 15. dubna 2011

…….
Andrea Vejběrová

ÚVOD

V úvodu je nutné podotknout, že v poslední době byla problematika recidivy odsouvána na vedlejší kolej ku prospěchu jiných témat. Jedna z mála situací, kdy se recidiva jakožto celospolečenský fenomén dostala do popředí zájmu odborné i laické veřejnosti, se týkala několika poslaneckých návrhů, jež měly novelizovat trestní zákon z r. 1961. V následujícím textu se věnuji platné právní úpravě, tj. trestnímu zákoníku, který je účinný od 1. ledna 2010, a to zejména v kontextu právní úpravy recidivy. Pro srovnání též v závěru práce uvádím stručnou analýzu slovenské právní úpravy právě z hlediska zohlednění recidivy.

1. ledna 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb., ve znění zákona č. 306/2009 Sb.), jehož návrh po více než rok trvajícím projednávání schválil Parlament a 27. ledna 2009 podepsal prezident. Návrh se připravoval patnáct let. Nová kodifikace trestního práva hmotného a procesního vychází ze zhodnocení účinnosti dosavadních základních předpisů v trestněprávní oblasti, přihlíží k vývoji právní teorie a praxe zejména v evropských zemích s rozvinutým demokratickým systémem, reflektuje změny v ostatních právních oblastech, a je zaměřena na vytvoření co nejvhodnějšího systému ochrany společnosti a jednotlivců před kriminalitou a jejími novými formami.[1]

Nová kodifikace se tedy ubírá podobnou cestou jako vládní návrh trestního zákoníku z roku 2005[2], tj. vycházejíce ze zásady subsidiarity trestní represe snaží se postupovat při ukládání sankcí v souladu se zásadou depenalizace.[3] Mělo by tak dojít ke změně celkové filosofie ukládání sankcí, kdy je třeba (dle důvodové zprávy k zákonu[4]) především změnit hierarchii sankcí, v rámci níž by byl trest odnětí svobody chápán jako „ultima ratio“ a byl by kladen důraz na individuální přístup k řešení trestních věcí předpokládající širokou možnost využití alternativních sankcí k zajištění pozitivní motivace pachatele. To se též projevuje formulací nových alternativních sankcí (např. je v novém trestním zákoníku obsažen trest domácího vězení) či snížením trestní sazby u některých trestných činů. Ojediněle samozřejmě nový trestní zákoník formuluje některé nové skutkové podstaty, zejména v návaznosti na

---

1 Viz Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky, Sborník příspěvků z konference konané dne 17.4.2000. Brno, Masarykova univerzita, 2000, s. 12

2 Viz Vládní návrh zákona - trestní zákoník. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, sněmovní tisk 744/0, 2005.

3 *Šámal, P.* K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku. Trestněprávní revue 5/2005, s. 113.

4 Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, sněmovní tisk 410/0, 2008.

mezinárodní závazky, ale není to charakteristický jev, který by v rámci aplikace trestního zákoníku vyvolával podstatný nárůst trestní agendy.

Nutno říci, že tento zákon nezahrnuje nekompromisní postih několikanásobných recidivistů, jak to učinil slovenský kodex. Avšak v rámci revize zvláštní části trestního zákoníku byla stanovena recidiva u více skutkových podstat trestných činů jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby neboli tzv. zvlášť přitěžující okolnost.

1. Nový trestní zákoník a recidiva – obecná část

Zaměříme-li se na obecnou část nového trestního zákoníku, dospějeme k závěru, že nedošlo k žádným výrazným změnám, pokud jde o recidivu, oproti předchozí právní úpravě.

1.1. Obecná přitěžující okolnost recidivy

Dle § 42 písm. p) tr. zák. je recidiva považována za přitěžující okolnost. Soud je, stejně jako dle předchozí právní úpravy, oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení.

Došlo však k upřesnění a zobecnění přitěžující okolnosti recidivy tak, aby se dovětek obsažený v § 34 písm. l) tr. zák. z r. 1961 netýkal pouze trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů,[5] ale všech případů, kdy jde o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním. V těchto případech soud k recidivě jako přitěžující okolnosti nepřihlédne za kumulativní podmínky, že takový pachatel započal léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení. Možnost soudu odhlédnout od předchozího odsouzení je tu podmíněna změněným duševním stavem pachatele nebo jeho drogovou

[5] § 34 písm. l) tr. zák. z r. 1961: Při výměře trestu se jako k přitěžující okolnosti přihlédne zejména k tomu, že pachatel byl již pro trestný čin odsouzen; soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení, a jde-li o pachatele trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187a odst. 1, také tím, že se tohoto činu znovu dopustil proto, že se oddává zneužívání omamných nebo psychotropních látek a jedů.

závislostí a současně požadovaným kladným vztahem pachatele k opatřením, která povedou k jeho vyvedení z takového stavu.[6]

Jinak platí obdobná výkladová pravidla jako u předchozí právní úpravy této přitěžující okolnosti, zejména tedy:

Za přitěžující okolnost ve smyslu § 42 písm. p) tr. zák. se zásadně považuje nejen recidiva speciální, případně druhová, ale i recidiva obecná. Za určitých předpokladů i obecná recidiva svědčí o antisociálním zaměření pachatele proti určitým společenským zájmům, případně o jeho celkově záporném vztahu ke společnosti a jejím hodnotám.

Ustanovení § 42 písm. p) tr. zák. se vztahuje i na recidivu u nedbalostních trestných činů, a to v jakékoli kombinaci (odsouzení za úmyslný trestný čin – spáchání nedbalostního trestného činu a naopak, odsouzení za nedbalostní trestný čin – spáchání nového nedbalostního trestného činu). I takovéto odsouzení může svědčit o zvýšené nebezpečnosti pachatele a závažnosti jeho nového trestného činu za předpokladu vnitřní spojitosti mezi trestnými činy, které mohou být projevem asociálně zaměřené osobnosti pachatele, jeho celkové občanské nedisciplinovanosti, jeho lhostejnosti anebo dokonce bezohlednosti vůči zájmům druhých občanů anebo společnosti apod. Tyto záporné vlastnosti nebo postoje mohou být zdrojem zvýšeného nebezpečí pro chráněné společenské zájmy např. u pachatele nedbalostních trestných činů v dopravě apod.[7]

Při úvaze o naplnění materiálního znaku recidivy v rámci úvah o jejím zohlednění jako okolnosti přitěžující je třeba pohlédnout na kriminální kariéru pachatele komplexně. Je třeba přihlédnout k tomu, že význam recidivy pachatele nelze v žádném případě hodnotit jen podle stupně pravděpodobnosti opakování trestné činnosti, ale též podle závažnosti trestné činnosti, kterou pachatel opakovaně páchá. Pro hodnocení závažnosti recidivy jako přitěžující okolnosti nestačí vycházet jen z doby, která uplynula od předchozího odsouzení, resp. od vykonání dříve uloženého trestu, byť jde o okolnost důležitou a neopominutelnou. Stejně tak nelze stanovit, jak dlouhá tato doba může být, aby byla ještě splněna podmínka recidivy. Soudní praxe zaujala stanovisko, že dobu tří let nelze zpravidla považovat za takový časový odstup od posledního odsouzení pachatele, který by při úvahách o trestu při opětovném spáchání trestného činu vylučoval hodnotit poslední odsouzení jako přitěžující okolnost.[8]

Na druhé straně soudní praxe též vymezila určitou maximální pomocnou dobu, po jejímž uplynutí se již recidiva nezohledňuje v rámci okolností přitěžujících. Při této úvaze

---

6 *Chromý, J.* K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. Trestněprávní revue 11/2009, s. 327.

7 viz rozhodnutí R 10/1974 Sb. rozh. tr.: Správa o výsledkoch prieskumu a zhodnotenia praxe súdov pri trestnom postihu recidivistov (Trestné kolégium Najvyššieho súdu ČSSR č. Tpjf 28/73 zo 4. 4. 1974).

8 viz rozhodnutí R I/1965 Sb. rozh. tr., s. 6.

vycházela zejména ze skutečnosti, že nejdelší doba potřebná k zahlazení odsouzení činí 10 let [§ 105 odst. 1 písm. b) tr. zák.], odhlédneme-li od písmene a), které se vztahuje na výjimečné tresty. Poznatky kriminologie též ukazují, že nebezpečí recidivy prudce klesá po 3-5 letech. Recidiva po uplynutí deseti let bude proto zpravidla vyloučena buď proto, že budou jinak splněny podmínky zahlazení, nebo proto, že opakování trestné činnosti má jiné příčiny než dřívější trestná činnost (změněná životní situace, nové nebo změněné osobnostní a motivační struktury atd.). Jen výjimečně bude možno dojít k závěru, že mezi dřívější a novou trestnou činností po tak dlouhé době je kriminologicky významný vztah (stejné příčiny, opakování trestné činnosti jako projev nezměněných vlastností či sklonů pachatele apod.)[9]

1.2. Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody

Trestní zákoník již neobsahuje pojem zvlášť nebezpečného recidivisty, který byl příznačný pro trestní zákonodárství zemí bývalého východního bloku, a po změně politických poměrů byl v průběhu devadesátých let minulého století nebo počátkem tohoto století ve většině těchto zemí odstraněn (např. na Slovensku k tomu došlo novým trestním zákonem č. 300/2005 Z. z.). V západoevropských zemích s kontinentálním systémem se tento institut nevyskytoval a nevyskytuje.

V tomto duchu byl opakovaně institut zvlášť nebezpečné recidivy kritizován i v rozhodnutích Ústavního soudu České republiky.[10] Sama důvodová zpráva však uznává potřebu zvláštního postihu recidivistů, když uvádí, že „recidivní trestná činnost je pokládána celosvětově za velmi vážný a nebezpečný fenomén, který opravňuje ke speciální legislativní úpravě." Je tedy třeba, dle tvůrců zákona, zachovat možnost přísnějšího postihu recidivy za určitých zvlášť závažných okolností.

Proto zákoník upravuje ve svém § 59 možnost mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody u pachatele, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin[11], ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán. V případě takto vymezené recidivy může soud uložit trest odnětí svobody v horní polovině trestní sazby, jejíž horní hranice se zvyšuje o třetinu,

---

[9] viz rozhodnutí R 40/1981 Sb. rozh. tr., s. 207: Zhodnocení poznatků o praxi soudů při trestním postihu recidivistů (Trestní kolegium Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 19. 5. 1981 č. j. Tpjf 46/80).

[10] např. nález ze dne 13. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS 396/03, publikovaný pod č. 72 ve sv. 33 Sb. nál. a usn. ÚS ČR.

[11] § 14 odst. 1 tr. zák.: „Trestné činy se dělí na přečiny a zločiny."
§ 14 odst. 2 tr. zák.: „Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let."
§ 14 odst. 3 tr. zák.: „Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvlášť závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let."

jestliže „závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká“ nebo „možnost nápravy pachatele je ztížena“. Jde o hlediska stanovená *alternativně*, takže postačí, když soud shledá existenci alespoň jednoho z nich.

Při hodnocení, zda byla splněna formální podmínka pro mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 odst. 1 tr. zák. spočívající v tom, že pachatel již byl potrestán za zvlášť závažný zločin, nelze (opětovně) hodnotit předchozí pravomocné odsouzení z hlediska ustanovení § 2 odst. 1 tr. zák., tj. zda se i podle pozdějšího zákona jedná o zvlášť závažný úmyslný trestný čin. V tomto případě je třeba vycházet z právní úpravy účinné v době původního rozhodnutí a není možné nově posuzovat tehdy spáchaný trestný čin podle právní úpravy, jež nabyla účinnosti později. Proto uvedená podmínka podle § 59 odst. 1 tr. zák. je splněna i tehdy, jestliže pachatel byl v minulosti potrestán za zvlášť závažný zločin (resp. za zvlášť závažný úmyslný trestný čin), který by již nyní podle nové právní úpravy účinné v době rozhodování nepatřil mezi zvlášť závažné zločiny uvedené v § 14 odst. 3 tr. zák.[12]

Potrestáním se rozumí alespoň částečný výkon trestu uloženého za zvlášť závažný zločin v minulosti, pokud s jeho vykonáním není spojena zákonná fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, nebo jestliže odsouzení k takovému trestu již nebylo zahlazeno. Vzhledem k tomu, k jakým trestním sazbám váže ustanovení § 14 odst. 3 vymezení pojmu zvlášť závažného zločinu, přichází v úvahu hodnotit jako dřívější potrestání jen výkon trestu odnětí svobody.[13] Za potrestání však nelze považovat výkon vazby, tedy pokud byl sice pachateli uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, ale on jej celý vykonal vazbou, nelze k této skutečnosti v rámci aplikace § 59 tr. zák. přihlédnout.[14]

Opětovně spáchaným zvlášť závažným zločinem může být ve smyslu § 111 tr. zák. též pokus takového zločinu (§ 21) nebo příprava k němu, je-li trestná (§ 20). Zároveň však musí být naplněna jedna z materiálních podmínek aplikace § 59 odst. 1 tr. zák., tj. v daném případě především zda závažnost takového zvlášť závažného zločinu spáchaného ve stadiu přípravy nebo pokusu je vysoká.

Pokud jde o naplnění jednoho ze spíše materiálních znaků – *vysokou závažnost zvlášť závažného zločinu s ohledem na recidivu pachatele*, ta bude naplněna zejména v případě poměrně krátké doby, která uplynula od výkonu dříve uloženého trestu odnětí svobody, nebo spáchal-li pachatel již v minulosti zvlášť závažný zločin, jehož závažnost byla velmi vysoká nebo vysoká. Dále půjde o případ, kdy byl pachateli předchozím odsuzujícím rozhodnutím

---

12 *Šámal, P. a kol.* Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 705.
13 *Šámal, P. a kol.* Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 706.
14 viz rozhodnutí č. R I/1969 Sb. rozh. tr.

uložen citelnější (delší) nepodmíněný trest odnětí svobody, nebo spáchal-li pachatel další zvlášť závažný zločin dokonce ve zkušební době po podmíněném propuštění z výkonu dříve uloženého trestu odnětí svobody, či spáchal-li pachatel po předchozím potrestání více zvlášť závažných zločinů v souběhu, za které je nyní souzen, atd.

Druhým alternativním materiálním znakem je *ztížená možnost nápravy pachatele*. Prostřednictvím tohoto znaku pravděpodobně zákonodárce vyjadřuje svou vůli určité typy pachatelů spíše izolovat. Oním určitým typem pachatelů jsou v daném případě recidivisté, z jejichž předchozí kriminální anamnézy je patrno, že běžné výchovné působení v rámci výkonu trestu, jež dostačuje pro jiné pachatele, není u těchto pachatelů účinné a je tedy třeba pro ně zvolit takový postih, který jim primárně zabrání v další trestné činnosti. Skutečnost, zda je možnost nápravy pachatele značně ztíženě ve výše uvedeném smyslu se bude posuzovat zejména s ohledem na to, jakými tresty, v jakém počtu a v jaké výměře se už na pachatele v minulosti působilo, jak se choval ve výkonu dřívějšího trestu odnětí svobody včetně toho, jakému programu zacházení se zde podrobil a s jakým výsledkem, jak dodržoval stanovený režim ve věznici a plnil další povinnosti atd. V tomto směru tedy bude mít význam i zjištění, kolikrát už byl pachatel v minulosti potrestán za zvlášť závažné zločiny či za jiné trestné činy, za kolik takových činů to bylo, za kolik zvlášť závažných zločinů je nyní souzen, jaká je celková délka v minulosti vykonaných trestů, jak dlouhé jsou intervaly mezi jejich výkonem apod. Důležitým podkladem k posouzení ztížené možnosti nápravy pachatele může být i komplexní zhodnocení osobnosti pachatele, jeho celkového osobního profilu, charakterových a psychických vlastností, věku atd. Nezbytné bude též vyžádat si trestní spisy o jeho předchozím odsouzení.[15]

Úprava obsažená v ustanovení § 59 odst. 1 tr. zák. navazuje na podmínky uložení výjimečného trestu podle § 54 odst. 2 tr. zák., v němž jsou užity tyto pojmy: závažnost zvlášť závažného zločinu je „velmi vysoká“ nebo možnost nápravy pachatele je „obzvláště ztížena“. Tím je zajištěno i určité odstupňování uvedených pojmů, tak aby byly vzájemně provázány a jako celek tvořily logickou strukturu. Tedy že mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody dle § 59 odst. 1 tr. zák. je opatření předcházející, z hlediska citelnosti trestu a závažnosti pachatelova jednání, uložení výjimečného trestu dle § 54 odst. 2 tr. zák.

Ačkoli tedy zmizel pojem zvlášť nebezpečného recidivisty, na první pohled se navrhovaná úprava příliš neliší od úpravy platné. Výraznou změnu lze však vidět v tom, že na rozdíl od trestání zvlášť nebezpečného recidivisty podle § 42 odst. 1 tr. zák. z r. 1961 není soud *povinen* ukládat trest odnětí svobody v horní polovině takto zvýšené trestní sazby, neboť

[15] *Šámal, P. a kol.* Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 708.

jde jen o *možnost* využití zvýšené trestní sazby za uvedených podmínek, přičemž soud jinak postupuje podle obecných ustanovení pro stanovení druhu trestu a jeho výměry. Je zde tedy ponechán větší prostor pro uvážení soudu, jež by měl zohlednit všechny okolnosti případu, aniž by byl při rozhodování vázán požadavkem uložení vyššího trestu odnětí svobody, a to zúžením trestní sazby, ve které se má pohybovat.

Další výraznou změnou je, že (právě z hlediska provázanosti s výjimečným trestem) ustanovení § 59 odst. 2 tr. zák. umožňuje, aby horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody po zvýšení podle odstavce 1 téhož paragrafu *mohla* přesáhnout obecnou horní hranici trestu odnětí svobody dvacet let, což má význam zejména při opakovaném spáchání nejzávažnějších trestných činů. Došlo tak k odstranění omezujícího pravidla, dle kterého horní hranice zvýšených sazeb nesměly převyšovat nejvyšší přípustnou sazbu trestu odnětí svobody (dle tr. zák. z r. 1961 tato činila patnáct, resp. dvacet pět let). Uvedené omezení tak mnohdy nedůvodně prospívalo pachatelům, jimž za spáchání několika závažných trestných činů hrozil vysoký trest, nicméně díky tomuto pravidlu jim nemohl být vyměřen v plné výši.

Ustanovení § 59 tr. zák. je jediným zákonným ustanovením nového trestního zákoníku, které výrazným způsobem postihuje recidivu pachatelů, a to v tom smyslu, že umožňuje uložit dlouhodobý trest odnětí svobody na opakované spáchání zvlášť závažného zločinu. Trestní zákoník tím poskytuje určitý důraznější nástroj k omezení opětovného páchání zvlášť závažných zločinů. Bude však s nejvyšší pravděpodobností dopadat jen na úzkou skupinu recidivních pachatelů, kteří již vykazují vysoké známky narušení.

Dále zde již nedochází k žádnému označení pachatele ve výroku o vině odsuzujícího rozsudku a zpřísnění trestního postihu je pouze otázkou související s uložením trestu. Není zde ani obligatorně zpřísněna *možnost podmíněného propuštění pachatele* odsouzeného dle § 59 tr. zák., jako tomu bylo v případě zvlášť nebezpečného recidivisty (§ 62 odst. 1 tr. zák. z r. 1961). Pokud se však recidivující pachatel dopustí některého ze zvlášť závažných zločinů uvedených v taxativním výčtu ustanovení § 88 odst. 4 tr. zák.,[16] za který mu byl uložen trest odnětí svobody, vztahují se na něj podmínky zpřísněného podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, tj. může být propuštěn až po výkonu dvou třetin trestu. V rámci stanovení podmínek zpřísnění však nedošlo k žádnému přímému navázání na okolnost recidivy. To zajisté může přispět k úspěšnějšímu resocializačnímu procesu v rámci penitenciární péče, neboť pachatel bude blíže vyhlídce na propuštění. Ačkoli tedy bude

[16] Výčet se týká nejzávažnějších případů trestných činů proti životu a zdraví, proti svobodě, lidské důstojnosti v sexuální oblasti, obecně nebezpečných, proti České republice, proti lidskosti, proti míru a válečných trestných činů. Ve srovnání s dřívější úpravou už ve výčtu není např. žádný z trestných činů proti majetku.

pachatel přísněji potrestán než prvopachatel za obdobný trestný čin, není automaticky stigmatizován zvláštním označením (jako bylo označení zvlášť nebezpečný recidivista) a vyřazen z možného procesu nápravy tím, že mu je ztížena možnost podmíněného propuštění. Zákonodárce mu dává najevo, že i přes počáteční nepříznivou prognózu je možné, aby se po výkonu části trestu plnohodnotně zařadil do společnosti. Jedná-li se o pachatele, který by byl soudem shledán obtížně napravitelným, může soud uložit trest výjimečný. Ten již znamená nejcitelnější zásah do svobody pachatele a je vyjádřením toho, že pachatel je pro společnost mimořádně nebezpečný a je nutné jej dlouhodobě izolovat. V těchto případech je však třeba zvážit možnost následného uložení ochranného opatření, příp. je uložit paralelně, aby bylo zajištěno, že propuštěný pachatel již neznamená žádnou hrozbu pro společnost.

Je-li pachatel odsouzen k mimořádnému trestu odnětí svobody, zajisté vykazuje značné narušení a výkon trestu trvající déle než dvacet let v žádném případě nezaručuje, že po propuštění bude pachatel schopen dále žít společensky konformně a nekriminálně. Ztráta kontaktu s realitou, která musí nutně u tak citelného trestu odnětí svobody nastat, a neschopnost se přizpůsobit novým životním podmínkám, když lze předpokládat, že rodinné vazby pachatele nebudou žádné nebo nebudou tak pevné, jak by bylo potřebné, může vést k další trestné činnosti jako nejsnazšímu řešení jeho životní situace. V tom by mohlo pomoci právě specializované zařízení typu zabezpečovací detence, tedy ochranné opatření jako jeden z typů trestní sankce, v němž by byl pachatel připravován na další život a zároveň by byl pod dohledem soudu, který by dle doporučení odborného personálu rozhodl, kdy (příp. zda vůbec) pachatele propustí na svobodu. U recidivních pachatelů, kteří netrpí žádnou duševní či jinou poruchou na zdraví, by jistě měl být uložen trest odnětí svobody, ale po jeho výkonu by obzvláště nebezpeční jedinci měli být zařazeni do detence.

Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody podle § 59 tr. zák. tak nahrazuje nesystematické ustanovení § 29 odst. 4 tr. zák. z r. 1961, díky němuž docházelo k přepínání trestní represe, poněvadž nedostatečně přihlížel k tomu, že následek je u těchto trestných činů způsoben pouze z nedbalosti. Otázkou je, jak často budou soudy tuto možnost mimořádně zvýšeného trestu odnětí svobody využívat.

2. Nový trestní zákoník a recidiva – zvláštní část

Jak již uvedeno výše, nový trestní zákoník nově stanoví u některých trestných činů recidivu jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Je zde tedy zohledněna

recidiva speciální. Recidiva se tak stává zákonným znakem kvalifikované skutkové podstaty, což předchozí právní úprava činila jen u velmi malého množství trestných činů, a je zohledněna nejen ve vztahu k ukládání trestů, ale též v otázce viny.

Nový trestní zákoník konstruuje recidivu jako okolnost zvlášť přitěžující v podstatě *dvěma základními způsoby*, když v prvém případě je tato kvalifikační okolnost formulována jako „odsouzení nebo potrestání v posledních třech letech“ pro trestný čin, o který se jedná. *Odsouzením* se rozumí odsouzení za takový trestný čin, pokud odsuzující rozsudek nabyl právní moci. *Potrestáním* se pak rozumí předchozí trestní postih, kdy pachatel byl nejenom odsouzen, ale i vykonal alespoň zčásti uložený trest, pokud výkon trestu nebo samotná právní moc rozsudku, kterým byl trest uložen, nemá za následek to, že se na něho hledí, jako by odsouzen nebyl (např. u rozhodnutí o podmíněném odsouzení podle § 83 odst. 4 tr. zák.).[17]

Kvalifikované skutkové podstaty zahrnující tuto okolnost nalezneme v samostatných odstavcích (např. trestný čin podvodu dle § 206 odst. 2 tr. zák.) nebo ve výčtu mezi dalšími okolnostmi zvláště přitěžujícím [např. trestný čin týrání zvířat dle § 302 odst. 2 písm. a) tr. zák.], a to u deseti trestných činů.[18] U dalších dvou trestných činů je tato okolnost formulována podobně, avšak s drobnými odchylkami. U trestného činu poškozování spotřebitele (§ 253 tr. zák.) je kvalifikační okolnost zohledňující recidivu uvedená v odst. 2 písm. c) rozšířena tak, že pachatel naplní kvalifikovanou skutkovou podstatu v případě, byl-li v posledních pěti letech odsouzen pro tento trestný čin nebo z výkonu trestu odnětí svobody uloženého za takový čin propuštěn. Naopak u trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky (§ 274 tr. zák.) je kvalifikační okolnost recidivy zúžena, a to obdobným způsobem, když k naplnění kvalifikované skutkové podstaty dle odst. 2 písm. c) se vyžaduje, aby byl pachatel pro tento trestný čin odsouzen v posledních dvou letech nebo byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody uloženého pro tento čin. Dochází zde tedy k vymezení *konkrétního časového úseku*, v němž měl být pachatel odsouzen, příp. propuštěn.

Výjimku tvoří trestný čin krádeže dle § 205 odst. 2 tr. zák., kde je stejně vyjádřená okolnost recidivy součástí základní skutkové podstaty: „Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a byl za čin uvedený v odstavci 1 v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.” Nutno podotknout, že ne všichni

[17] *Šámal, P. a kol.* Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 1797.

[18] Jedná se o: trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 odst. 3 písm. b), trestný čin zpronevěry dle § 206 odst. 2, trestný čin podvodu dle § 209 odst. 2, trestný čin pojistného podvodu dle § 210 odst. 3, trestný činu úvěrového podvodu dle § 211 odst. 3, trestný čin dotačního podvodu dle § 212 odst. 3, trestný čin provozování nepoctivých her a sázek dle § 213 odst. 2, trestný čin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy dle § 283 odst. 2 písm. b), trestný čin týrání zvířat dle § 302 odst. 2 písm. a) a trestný čin pytláctví dle § 304 odst. 2 písm. e) tr. zák.

autoři zastávají názor, že se v tomto případě jedná o základní skutkovou podstatu.[19] Zohlednění recidivy u trestného činu krádeže není v českém trestním právu žádnou novinkou. Prvně se recidiva objevila u trestného činu krádeže v úpravě trestního zákona z r. 1961 po jeho novele č. 557/1991 Sb. účinné od 1. 1. 1992 [§ 247 odst. 1 písm. e)]. Nový trestní kodex tedy vyjmul z původního prvního odstavce § 247 tr. zák. z r. 1961 jednu alternativu, kterou přesunul do druhého odstavce, v němž formuloval novou základní skutkovou podstatu. Na rozdíl od shora uvedených trestných činů, u nichž je recidiva ve vyšším odstavci jednoznačně formulována jako kvalifikační okolnost, tedy okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, kterou lze užít pouze tehdy, pokud je zároveň naplněn odstavec první obsahující základní skutkovou podstatu, je recidiva u trestného činu krádeže v novém trestním kodexu formulována jako okolnost zakládající trestní odpovědnost.[20]

Druhým způsobem, kterým je stanovena recidiva jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby u jednotlivých trestných činů, je pak podmínka opětovného spáchání daného trestného činu bez jakýchkoli dalších časových či jiných omezení. V kvalifikovaných skutkových podstatách je vyjádřena jako spáchání trestného činu „opětovně“. Pod pojmem „opětovně“ rozumíme případy, kdy pachatel trestný čin opakuje, přičemž není třeba, aby za takový čin byl již pravomocně odsouzen. Patří sem však samozřejmě i případy, kdy pachatel byl již v minulosti za takový čin pravomocně odsouzen nebo i potrestán a souběh trestných činů. Dále lze pod tento pojem zařadit i případy, kdy pachatel byl již pro takový čin odsouzen, avšak hledí se na něho, jako by odsouzen nebyl.

Tuto okolnost nalezneme celkem u dvaceti pěti trestných činů[21], přičemž drobná odchylka se objevuje pouze u trestného činu obecného ohrožení (§ 272 tr. zák.), kde je v odst.

---

[19] *Chromý, J.* K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. Trestněprávní revue 11/2009, s. 331.

[20] K problémům s touto úpravou spojených dále blíže *Říha, J.* Nové pojetí trestného činu krádeže. Trestněprávní revue 10/2009, s. 291.

[21] Jedná se o tyto trestné činy: vražda dle § 140 odst. 3 písm. h), těžké ublížení na zdraví dle § 145 odst. 2 písm. g), mučení a jiné nelidské a kruté zacházení dle § 149 odst. 2, nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy dle § 159 odst. 2 písm. d), neoprávněné odebrání tkání a orgánů dle § 164 odst. 3 písm. e), nedovolené nakládání s tkáněmi a orgány dle § 165 odst. š písm. a), nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským geonomem dle § 167 odst. 3 písm. b), svěření dítěte do moci jiného dle § 169 odst. 2 písm. c), prostituce ohrožující mravní vývoj dětí dle § 190 odst. 3 písm. b), opuštění dítěte nebo svěřené osoby dle § 195 odst. 2 písm. b), ohrožování výchovy dítěte dle § 201 odst. 3 písm. c), svádění k pohlavnímu styku dle § 202 odst. 2 písm. d), porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže dle § 248 odst. 3 písm. b), provedení zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence dle § 265 odst. 2 písm. c), obecné ohrožení dle § 272 odst. 2 písm. b), poškození a ohrožení životního prostředí dle § 293 odst. 2 písm. a), poškození lesa dle § 295 odst. 2 písm. a), neoprávněné vypuštění znečišťujících látek dle § 297 odst. 2 písm. b), neoprávněné nakládání s odpadem dle § 298 odst. 3 písm. c), neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitkovost hospodářských zvířat dle § 305 odst. 3 písm. b), organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice dle § 340 odst. 2 písm. d), napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky dle § 341 odst. 2 písm. c), neoprávněné zaměstnávání cizinců dle § 342 odst. 2 písm. c), šíření poplašné zprávy dle § 357 odst. 3 písm. a) a výtržnictví dle § 358 odst. 2 písm. a) tr. zák.

2 písm. b) vyjádřen požadavek spáchání tohoto činu opětovně v krátké době. Pojmem opětovně v krátké době zákon vyjadřuje dvě podmínky, a to opakování tohoto trestného činu a krátký časový odstup od spáchání činu předchozího. Tento znak není zpravidla naplněn, pokud mezi spácháním jednotlivých trestných činů je časové rozpětí delší než tři roky.[22]

Pokud jde o výběr trestných činů, u nichž byla recidiva jak okolnost zvláště přitěžující stanovena, zde nevidím jednoznačnou systematiku. Je patrné, že u požadavku opětovnosti dle druhého způsobu vyjádření této okolnosti je pro tvůrce návrhu rozhodující pro stanovení přísnějšího postihu již samotná skutečnost, že ke spáchání trestného činu došlo opětovně bez ohledu na to, *kdy* k tomu v minulosti došlo. Lze tedy dovodit, že tvůrci považují recidivu u těchto trestných činů za závažnější než v případě prvním, neboť již samotná okolnost recidivy, k níž došlo v neomezené době v minulosti, zakládá povinnost soudu kvalifikovat opakované spáchání takového trestného činu jako přísněji trestnou skutkovou podstatu takového činu. Navíc požadavek opětovnosti nemusí být nutně naplněn předchozím pravomocným odsouzením pachatele pro tento čin.

Tento závěr ostatně vyplývá též z pohledu na výčet trestných činů u obou těchto okolností. V případě časově omezené recidivy jako okolnosti zvláště přitěžující se jedná především o majetkové trestné činy a další méně závažné trestné činy, a to zejména v porovnání s druhou skupinou trestných činů, kde je brána v potaz recidiva časově neomezená. Proto mě ale udivuje, proč do výčtu druhé skupiny trestných činů nebyl zařazen např. zvlášť závažný zločin loupeže (§ 173 tr. zák.), který je v praxi často páchán a pravidelně se objevuje na předních místech statistik, přičemž recidiva u tohoto trestného činu je jistě alarmující skutečností, která by měla být v rámci kvalifikace tohoto činu zohledněna, obzvláště je-li tak činěno u jiných (i méně závažných) trestných činů. Lze argumentovat tím, že okolnost recidivy může být u tohoto trestného činu zohledněna za použití ustanovení § 59 odst. 1 tr. zák., tedy mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody, příp. § 42 písm. p) tr. zák. (okolnosti přitěžující), avšak toto řešení stále neosvětluje jakékoli logické vodítko, jímž se tvůrci řídili při určování, u kterých trestných činů bude recidiva uvedena jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Stejně jako u loupeže, není dále recidiva zvláště zohledněna u takových trestných činů, jako např. znásilnění (§ 185 tr. zák.), pohlavní zneužití (§ 187 tr. zák.), lichva (§ 218 tr. zák.), zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby (§ 240 tr. zák.) či nedovolené ozbrojování (§ 279 tr. zák.), přičemž se jedná o trestné činy, jejichž opětovné spáchání lze jistě považovat za velmi významný aspekt pachatelovy trestné činnosti jako takové. U těchto trestných činů tedy bude soud zvláště zkoumat, zda okolnost

[22] *Šámal, P. a kol.* Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 2535.

recidivy zohlední jako skutečnost, která zvyšuje závažnost takového trestného činu a nebude tak činit obligatorně, jako u výše uvedených trestných činů. Z jakého důvodu jsou to zrovna tyto trestné činy a ne jiné, ale nelze v tuto chvíli spolehlivě stanovit.

Pokud jde o prvý způsob vymezení okolností zvláště přitěžujících, zde je pravděpodobně zohledněn fakt, že za nejzávažnější se považuje recidiva, jíž se pachatel dopustí v krátkém časovém intervalu od skončení výkonu posledního trestu odnětí svobody, tj. do doby jednoho roku. Za středně nebezpečnou je pak považována recidiva spáchaná ve středním časovém intervalu, tj. od jednoho do tří let od výkonu posledního trestu odnětí svobody. Dlouhý časová interval recidivy je pak považován za málo alarmující a dochází k němu spíše vlivem nahodilých událostí a excesů.[23] U vybraných trestných činů je tak zohledněna jen recidiva nejzávažnější. Opět však postrádáme jakékoli logické zdůvodnění toho, proč je právě tato recidiva brána v potaz u těchto trestných činů a ne u jiných, u kterých by zajisté také našla své opodstatnění.

Pro úplnost doplňuji, že dle § 39 odst. 4 tr. zák. jestliže je recidiva znakem skutkové podstaty trestného činu, není možné ji ještě jednou posuzovat jako přitěžující okolnost podle § 42 písm. p) tr. zák. To platí i tehdy, když je recidiva okolností, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby. V takovém případě není možno hodnotit recidivu ještě jednou z hlediska § 42 písm. p) tr. zák. jako okolnost, která ovlivňuje výměru trestu v rámci vyšší trestní sazby. Ustanoveni § 39 odst. 4 tr. zák. však nebrání tomu, aby soud při výměře trestu přihlédl k intenzitě, s níž je recidiva jako znak trestného činu v konkrétním případě naplněna.

Počet trestných činů, u nichž se objevuje recidiva jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, je v novém návrhu trestního zákona nemalý (jde celkem o 37 trestných činů) a jedná se o významnou změnu, kterou nový trestní zákoník přinesl. Dle mého mínění se tak stalo ku prospěchu věci, neboť hrozba přísnějšího postihu může být alespoň pro část recidivních pachatelů (těch méně narušených) dostatečně odrazujícím činitelem od páchání další trestné činnosti, čímž by též přispěla k řešení tohoto fenoménu. Nejedná se samozřejmě o všelék, ale z nového trestního zákoníku, je patrno, že problematika recidivy se dostává do popředí zájmu odborné veřejnosti a je zde snaha se s ním různými způsoby vypořádat. Otázka, jak budou navrhovaná opatření účinná v praxi a do jaké míry ovlivní trestnou činnost páchanou recidivisty, bude zodpověditelná až za několik let. Avšak skutečnost, že se relativně ucelená úprava recidivy v tomto návrhu objevila, lze označit za jistý posun a nezbývá než doufat, že se též příznivě projeví v praxi a potažmo v trestních statistikách.

[23] např. *Osmančík, O., Suchý, O., Novotný, O.* K otázkám zvýšení účinnosti boje proti recidivě. In: Právnické štúdie ročník XX. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 143 an.

3. Slovenská právní úprava

3.1. „Třikrát a dost“

Slovenská právní úprava se při zohlednění recidivy vydala cestou radikální a v roce 2003 zavedla zásadu „ Třikrát a dost“ (novela původního trestního zákona[24] č. 171/2003 Z.z.[25]). Tuto úpravu pak převzal též nový slovenský trestním kodex[26], který ji však značně zpřísnil. Tato však byla od 1. ledna 2010 opět zmírněna v podstatě do stavu z roku 2003, neboť byla pro svou značnou nekompromisnost při postihu recidivních pachatelů neustále podrobována tvrdé kritice, přičemž hrozilo i její úplně zrušení. Nutno připomenout, že v rámci evropského prostoru je tento institut spíše výjimkou a je spíše typický pro anglo-americký právní systém.

Slovenský trestní zákon ve svém § 47 odst. 2 stanoví *povinnost soudu* uložit obviněnému trest odnětí svobody v délce trvání *dvacet pět let* při třetím spáchání skutku kvalifikovaného jako trestný čin, který je obsažen v poměrně obsáhlém výčtu trestných činů (jde o *třicet* skutkových podstat trestných činů)[27], jež je součástí tohoto ustanovení. To však za podmínky, že tomu nebrání okolnosti hodné zvláštního zřetele. Zároveň však ustanovení § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona v poslední větě výslovně zdůrazňuje, že soud *nemůže* takovému pachateli uložit trest odnětí svobody *pod dvacet let*.

---

[24] Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

[25] Uvedená novela předpokládala uložení trestu relativního doživotí, tj. s možností podmíněného propuštění po výkonu dvaceti pěti let trestu, nebo trest odnětí svobody v délce dvaceti pěti let bez možnosti podmíněného propuštění.

[26] Zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.

[27] Dle § 47 odst. 2 z. č. 300/2005 Z.z. se jedná o „trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144, vraždy podľa § 145, ublíženia na zdraví podľa § 155, nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 ods. 2, 3 alebo 4, obchodovania s ľuďmi podľa § 179, obchodovania s deťmi podľa § 180 ods. 2 alebo 3 alebo podľa § 181, brania rukojemníka podľa § 185, zavlečenia do cudziny podľa § 187, lúpeže podľa § 188, vydierania podľa § 189 ods. 2, 3 alebo 4, hrubého nátlaku podľa § 190 alebo § 191 ods. 2, 3 alebo 4, znásilnenia podľa § 199, sexuálneho násilia podľa § 200, sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 2 alebo 3, týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208, všeobecného ohrozenia podľa § 284, ohrozenia bezpečnosti vzdušného dopravného prostriedku a lode podľa § 291, zavlečenia vzdušného dopravného prostriedku do cudziny podľa § 293, založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296, založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297, teroru podľa § 313 alebo § 314, násilného prekročenia štátnej hranice podľa § 354 ods. 2, 3 alebo 4, prevádzačstva podľa § 355 ods. 3, 4 alebo 5, výroby detskej pornografie podľa § 368, genocídia podľa § 418, terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419 alebo neľudskosti podľa § 425“.

Ve výčtu jsou obsaženy jak úmyslné trestné činy, tak i jejich kvalifikované formy, u nichž dojde k těžšímu následku z nedbalosti a tento následek nemusí být jenom smrt, na rozdíl od naší předchozí právní úpravy zavedené novelou č. 320/2006 Sb.[28] U kvalifikovaných skutkových podstat jde převážně o skutkové podstaty uváděné ve druhých odstavcích, tedy nejedná se o nejzávažnější případy kvalifikovaných skutkových podstat. U většiny ve výčtu uvedených trestných činů však postačuje naplnění základní skutkové podstaty.

Soud dále může takovému pachateli uložit trest odnětí svobody na doživotí, pokud jsou splněny podmínky uvedené v § 47 odst. 1 slovenského trestního zákona, tj.:

a) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti a
b) nelze předpokládat, že by pachatele bylo možné napravit trestem odnětí svobody na dobu do dvaceti pěti let.

Musí se jednat o dokonaný trestný čin, pouhý pokus takového trestného činu soud k postupu dle § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona neopravňuje. Předchozí dvojí spáchání uvedených trestných činů popř. pokusů těchto trestných činů muselo být v minulosti postiženo nepodmíněným trestem odnětí svobody a pachatel je musel alespoň z části vykonat.

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u pachatelů, kterým byl uložen trest odnětí svobody na doživotí dle § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona, je možné po vykonání tří čtvrtin uloženého trestu (§ 67 odst. 1 slovenského trestního zákona), což je v případě uložení trestu odnětí svobody v délce dvacet pět let osmnáct let a devět měsíců.

Předchozí právní úprava zásady „Třikrát a dost“ účinná do 31. prosince 2009 byla mnohem přísnější, když zakládala povinnost soudu uložit pachateli, jenž spáchal trestný čin za podmínek uvedených v ustanovení § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona, trest odnětí svobody na doživotí. Soud tedy neměl možnost přihlížet k okolnostem předchozích odsouzení. Pouze v mimořádných případech mohl být takový pachatel odsouzen pouze k trestu odnětí svobody do dvaceti pěti let, a to pokud splnil podmínky mimořádného snížení trestu obsažené v § 39 odst. 1 a 2 slovenského trestního zákona. Mezi ně patří např. spáchal-li obviněný trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti nebo pokud pachatel významnou měrou přispěl k objasnění trestného činu spáchaného ve prospěch zločinecké nebo teroristické

[28] Jedinou výjimku tvořil § 234 odst. 4 tr. zák. z r. 1961, kdy zákonodárce požadoval k aplikaci § 29 odst. 4 tr. zák. z r. 1961 způsobení smrti nebo škody velkého rozsahu.

skupiny. To ovšem neplatilo v případech, kdy byl pachatel organizátorem, návodcem nebo objednavatelem trestného činu, o kterém poskytl důkazy v trestním řízení. Dále byla výslovně vyloučena možnost podmíněného propuštění takového pachatele z výkonu trestu odnětí svobody.

I když se slovenská úprava (předchozí přísnější i platná mírnější) zdá být velmi přísná, v širším kontextu výše uvedené změny nepůsobí tolik násilně a zapadají do celkové koncepce slovenského trestního kodexu, který si mj. kladl za cíl zpřísnit postih některých trestných činů, zejména trestných činů spáchaných opakovaně. Samozřejmě nelze jednoznačně říci, je-li právě tato cesta tou správnou. Jak jsem uvedla výše, dlouhodobé tresty odnětí svobody jsou tresty velmi specifickými se spoustou úskalí a s sebou nesoucích problémů a měly by být ukládány skutečně pouze v odůvodněných případech. Paušalizace jejich ukládání tak, jak to činí § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona, může být chápána jako rozpor se zásadou subsidiarity trestní represe, neboť neumožňuje dostatečně individualizovat pachatelovo jednání a pohlédnout na jím spáchaný trestný čin v širším kontextu. Takový pachatel bude pouze izolován od společnosti ve vězeňském zařízení, aniž by byl jakkoli motivován možností brzkého návratu do běžného života.

V současnosti účinná slovenská varianta aplikace zásady „Třikrát a dost“ již není tolik nekompromisní, jako úprava předchozí, lze jí však mnohé vytknout. V každém případě je slovenské řešení určitým razantním krokem kupředu, zcela jasně deklaruje odhodlání bojovat s nejzávažnějšími trestnými činy (a především s jejich opakovaným páchání), a jistě splňuje jeden z požadavků na tresty kladený, tj. chránit společnost před pachateli trestných činů. Nejsem však přesvědčena o tom, že tento způsob trestání nejtěžších recidivistů tyto odradí od páchání další trestné činnosti.

Bude jistě zajímavé pozorovat, jak výše popsané přísnější nakládání s recidivními pachateli zvolené našimi slovenskými sousedy funguje v praxi a zda přispěje ke snížení recidivy u těch trestných činů, na něž se zaměřuje.

Závěrem třeba dodat, že zavedení institutu „Třikrát a dost“ do slovenského trestního práva zvedlo vlnu kritiky akademické i praktické právnické obce. V ústavněprávní rovině byly vůči tomuto institutu vzneseny dvě základní připomínky, a to obligatornost navrhovaného trestu a jeho retroaktivní působení. *Obligatornost trestu* je dle kritiků v rozporu

s článkem 50 odst. 1 Ústavy SR, dle kterého jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. Je-li stanoveno zákonem, jaký trest má být uložen za určité trestné činy, pak se jedná o nepřípustný zásah do nezávislosti soudů a do svobody jejich rozhodování. Pokud jde o obligatornost trestu, musím souhlasit s uváděnými námitkami. Jistě jde o zásah do svobody rozhodování soudu, při obligatorním ukládání trestu nelze trest dostatečně individualizovat a zohlednit všechny okolnosti případu i předchozích odsouzení. Došlo by tak k absolutnímu popření diskreční pravomoci soudů při ukládání trestů, což nelze připustit, a to obzvlášť u doživotního trestu odnětí svobody, jenž by nikdy neměl mít obligatorní povahu.[29] Ačkoli vytýkám českým soudům, že jen velmi málo zohledňují okolnost recidivy jako okolnost přitěžující (viz výše), nelze jim bez dalšího autoritativně stanovit, jaký trest mají v konkrétním případě uložit bez možnosti jeho moderace.

Argumenty o *retroaktivitě zásady „Třikrát a dost“* vycházejí z předpokladu, že třetí odsouzení k výjimečnému trestu je odsouzením za všechny tři spáchané trestné činy společně. Lze však souhlasit s tvrzením, že výjimečný trest za třetí násilný trestný čin je trestem pouze za třetí delikt, nikoli i za předcházející dva trestné činy, za které již odsouzený trest vykonal.[30] Jde jen o trest za nový trestný čin, ale je vyšší, pokud jde o recidivistu.[31] Naopak je zcela v souladu s požadavkem na individualizaci trestu, pokud soud při posuzování závažnosti pachatelova jednání a při úvaze o výši trestu zohledňuje i jeho předchozí kriminální kariéru tak, jak to činí např. při posuzování předchozí trestné činnosti jako přitěžující okolnosti.

Nutno dodat, že přísnější forma zásady „Třikrát a dost“ účinná do 31. prosince 2009 byla podrobována značné kritice ze strany odborné i laické veřejnosti, což vyvrcholilo květnu 2009 podáním návrhu Okresního soudu v Pezinku na přezkoumání některých ustanovení slovenského trestního zákona týkajících se zásady „Třikrát a dost“ k Ústavnímu soudu Slovenské republiky, a to z důvodu jejich rozporu s Evropskou úmluvou a Ústavou SR, neboť takovýto způsob trestání považuje za krutý a nelidský. V mezidobí od podání uvedeného návrhu však došlo k výše popsaným zmírněním ustanovení slovenského trestního zákona týkajících se zásady „Třikrát a dost“, přičemž tyto změny byly iniciovány právě uvedeným návrhem Ústavnímu soudu SR, neboť v případě zrušení těchto ustanovení trestního zákona by

[29] viz též *Fico, R.* K pripravovanej novelizácii Trestného zákona. Justičná revue č. 4/2003, s. 434.
[30] *Lipšic, D.* K inštitútu „trikrát a dosť“ v trestnom práve. Justičná revue č. 8-9/2003, s. 804.
[31] viz rozhodnutí Nejvyššího soudu USA Macdonald v. Massachusetts, 180 U.S. 311 (1900).

s nejvyšší pravděpodobností došlo k propuštění recidivistů již odsouzených dle § 47 odst. 2 ve znění účinném do 31. prosince 2009. Ústavní soud SR o tomto návrhu v době zpracovávání této práce dosud nerozhodl.

3.2. Další ustanovení slovenského trestního zákona související s recidivou

Kromě shora uvedené zásady „Třikrát a dost“, která byla převzata též do relativně nového slovenského trestního kodexu, pak v tomto nalezneme též další ustanovení související s recidivou. Obdobně jako v našem trestním zákoníku, i zde je recidiva uvedena mezi okolnostmi přitěžujícími, když za okolnost přitěžující se považuje též skutečnost, že pachatel byl už za trestný čin odsouzen. Soud však může podle povahy předchozího odsouzení rozhodnout, že ke této skutečnosti nepřihlédne [§ 37 písm. m) slovenského trestního zákona].

Dále je recidiva při ukládání trestů zohledněna v § 38 slovenského trestního zákona, kde odst. 5 stanoví, že při *opakovaném spáchání zločinu se zvyšuje dolní hranice zákonem stanovené trestní sazby o jednu polovinu*. Dále dle odst. 6 téhož ustanovení se při *opakovaném spáchání zvlášť závažného zločinu zvyšuje dolní hranice zákonem stanovené trestní sazby o dvě třetiny*. Přitom základem pro zvýšení trestní sazby je rozdíl mezi horní a dolní hranicí zákonem stanovené trestní sazby (§ 38 odst. 8 slovenského trestního zákona).

Na recidivu je dále ve slovenském trestním zákoníku pamatováno v ustanoveních týkajících se ochranných opatření, a to konkrétně ochranného opatření detence. Dle § 81 odst. 3 slovenského trestního zákona, považuje-li to soud za nutné, může před skončením výkonu trestu odnětí svobody rozhodnout o umístění do detenčního ústavu mj. pachatele, který opětovně spáchá zvlášť závažný zločin. V takovém případě se pachatel umístí do detenčního ústavu po výkonu trestu odnětí svobody. Jak deklaruje ustanovení § 82 odst. 1 slovenského trestního zákona, účelem umístění pachatele v detenčním ústavu je zvláštním léčebným režimem a důslednou izolací od společnosti zabránit pachateli v dalším páchání trestných činů a činů jinak trestných. Pobyt odsouzeného v detenčním ústavu přitom trvá, dokud nelze ochranu společnosti před pachatelem zajistit mírnějšími prostředky. Nejméně jedenkrát ročně a vždy na návrh detenčního ústavu soud přezkoumá odůvodněnost držení odsouzeného v detenčním ústavu a na základě odborného lékařského posudku rozhodne o dalším trvání

detence nebo o propuštění odsouzeného z detenčního ústavu, pokud důvody detence pominuly.

3.3. Detence nebo doživotí?

V této souvislosti se nabízí otázka, zda umístění pachatele, který se dopustil jednání popsaného v § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona, v detenčním ústavu po vykonání trestu odnětí svobody určité délky není vhodnějším řešením než automatické uložení dlouhodobého trestu odnětí svobody, a to zejména v souvislosti s deklarovaným účelem tohoto ochranného opatření. Můžeme jistě konstatovat, že účel, ke kterému slouží popisované ochranné opatření detence, zcela koresponduje s cílem, kterého se snaží zákonodárce dosáhnout uložením dlouhodobého trestu odnětí svobody dle § 47 odst. 2 slovenského trestního zákona.

Má-li být dle vůle zákonodárce takový pachatel dlouhodobě nebo snad trvale izolován od společnosti, umístění v detenčním ústavu tento požadavek bezesporu naplní. Nebude-li pachatel schopen jakékoli nápravy, což odborný personál specializovaný na tento typ pachatelů s nejvyšší pravděpodobností rozpozná, může být takový pachatel držen v detenčním ústavu i doživotně, což umožňuje ustanovení § 82 odst. 3 slovenského trestního zákona. Navíc je detenční ústav pro takové nakládání s pachatelem uzpůsoben zajisté lépe, než výkon trestu odnětí svobody.

Nastíněné řešení umožňuje izolaci (i trvalou) pachatele od společnosti a zároveň však zcela nevylučuje návrat pachatele do normálního života, pokud je jeho náprava samozřejmě možná. Skutečnost, zda je recidivující pachatel schopen nápravy či nikoli, však ani při nejlepší vůli nemůže kompetentně rozpoznat soud při hlavním líčení, neboť s pachatelem není ve většině případů nikterak pracováno v tom směru, aby bylo možné určit jeho další kriminální prognózu. Při uložení ochranného opatření detence by se tak eliminovala riziko nepřiměřeně přísného postihu pachatelů, neboť by s nimi bylo kontinuálně pracováno a docházelo by k pravidelnému přezkoumávání důvodů k dalšímu setrvávání v izolaci.

Anotace

Článek se zaměřuje na kriminální recidivu a její význam pro české trestní právo. Rozebírá platný trestní zákon z hlediska zohlednění recidivy v něm a srovnává platnou právní úpravu s právní úpravou účinnou do 31. 12. 2009, kde je recidiva uplatněna při trestání pachatelů – recidivistů mnohem úžeji. Zabývá se též slovenskou právní úpravou právě z hlediska zohlednění recidivy při trestání pachatelů trestných činů, zejména zmiňuje relativně nový institut slovenského trestního zákona „třikrát a dost“.

This article is focused on criminal recidivism and its importance to Czech criminal law. The author deals with valid penal code and its provisions, which talk about criminal recidivism. These findings are confronted with old penal code, which was valid until 2009. It alludes to Slovak legal regulation of institute called „three strike and you are out“.